

1. Вступ до прагматичних порушень

Прагматичні порушення — це складний набір проблем, пов'язаних з використанням мови, які часто виникають через когнітивні або неврологічні дисфункції. Хоча прагматичні порушення зазвичай асоціюються з мовними розладами, вони можуть бути пов'язані також з іншими аспектами комунікації, такими як жести, зоровий контакт, слух та зір. Серед поширених проявів — проблеми з інтерпретацією, доречністю висловлювань, темпом розмови або здатністю до підтримання теми.

Основні риси прагматичних порушень:

- Проблеми з граматикою, моторним контролем чи аудіообробкою можуть впливати на прагматичні функції.
 - Багато досліджень фокусуються на конкретних розладах, таких як травматичні ушкодження мозку (ТБІ), аутизм чи ураження правої півкулі мозку (RHD).
-

2. Підходи до прагматичних порушень

2.1 Прагматика

Прагматика — це галузь лінгвістики, яка досліджує, як мова використовується в реальних життєвих ситуаціях. Вона враховує:

- Контекст, у якому висловлювання використовується.
- Намір мовця.
- Реакцію слухачів.

Проблеми з граматикою, фонологією чи семантикою часто спричиняють труднощі у використанні мовлення в різних контекстах.

2.2 Прагматичні порушення

Термін «прагматичні порушення» з'явився у 1970-х роках і описує складнощі з використанням мови, такі як:

- Надмірна або недостатня деталізація.
- Буквальне сприйняття.

- Проблеми з утриманням теми розмови.

Прагматичні порушення часто оцінюються за допомогою інструментів, які аналізують різні аспекти комунікації, наприклад:

- Управління темою (Perkins et al., 1997).
- Кооперативність у розмові (Damico, 1985).

3. Фактори, що спричиняють прагматичні порушення

3.1 Неврологічні дефіцити

Немає єдиної ділянки мозку, яка була б відповідальною за прагматичні порушення. Основні області:

- Префронтальна кора (контроль, пам'ять, процесинг новизни).
- Орбітофронтальна кора (емоційний та соціальний контроль).
- Ділянки, пов'язані з функцією «дзеркальних нейронів» (аутизм).

3.2 Когнітивні дефіцити

1. **Інференція.** Здатність робити висновки на основі контексту. Наприклад, особи з RHD можуть ігнорувати невербальні підказки, такі як іронія.
2. **Теорія розуму (ТоМ).** Здатність розуміти наміри та переконання інших. У осіб з аутизмом часто виникають труднощі з інтерпретацією намірів співрозмовників.
3. **Екзекутивні функції.** Планування, інгібіція та багатозадачність. Наприклад, у осіб з ADHD можуть бути проблеми з управлінням темами розмови.
4. **Пам'ять.** Обмежена робоча пам'ять може спричинити втрату ходу думок у розмові або повторення тем.
5. **Емоції.** Проблеми з розпізнаванням та вираженням емоцій можуть заважати правильній інтерпретації сарказму чи іронії.

3.3 Лінгвістичні дефіцити

Прагматика включає не лише когнітивні аспекти, але й здатність правильно використовувати мову у всій її складності. Навіть якщо людина розуміє контекст та наміри учасників комунікації, без належних лінгвістичних навичок ефективне спілкування стає неможливим. У цьому розділі описані основні види лінгвістичних дефіцитів, які впливають на прагматичні функції.

3.3.1 Синтаксис і морфологія

Проблеми із синтаксисом чи морфологією можуть обмежити можливості будувати речення, відповідні контексту, та ускладнити завдання для співрозмовника.

Приклад:

Фрагмент розмови з чоловіком, що має афазію:

“... і ер . два тижні . мій інсульт . субота . суботній чай . мені картопля фри . мені риба...”

Через пропуски ключових граматичних елементів висловлювання стає нечітким, а слухачеві складно зрозуміти зміст.

3.3.2 Семантика

Проблеми із семантикою, зокрема вибором слів, часто вважаються частиною прагматичних порушень. Наприклад:

- Неологізми: *“ми вампірували потяг, а потім консайлували метро.”*
- Невідповідні конструкції: *“Скажи, це захід сонця чи ні?”*

Такі семантичні труднощі можуть впливати на здатність ефективно передавати або інтерпретувати значення.

3.3.3 Дискурс

Дискурс охоплює зв'язність та узгодженість мовлення у більш широких контекстах. Наприклад:

- Зв'язність досягається через анафору, еліпсис, дискурсивні маркери (*“тому,” “отже”*).
- У осіб із РНД чи деменцією часто спостерігаються проблеми зі збереженням зв'язності через порушення соціального сприйняття чи пам'яті.

3.3.4 Фонологія

Проблеми з фонологією, наприклад, труднощі у розрізненні звуків чи інтонації, можуть мати серйозні прагматичні наслідки. Наприклад:

- Особи з аутизмом можуть мати монотонне або надмірно акцентоване мовлення, що ускладнює інтерпретацію їхніх емоцій.

3.4 Сенсорно-моторні дефіцити

Сенсорні та моторні порушення також можуть опосередковано впливати на прагматику. Наприклад:

- Проблеми із зором чи слухом ускладнюють розпізнавання сарказму чи іронії.
- Моторні обмеження, спричинені церебральним паралічем або хворобою Паркінсона, впливають на артикуляцію, міміку та жести, обмежуючи вираження емоцій.

4.1 Внутрішньоособистісна адаптація

Прагматичні порушення часто викликані складними взаємодіями між когнітивними, лінгвістичними та сенсорно-моторними процесами. Наприклад:

- **Теорія розуму (ТоМ)** тісно пов'язана з мовними здібностями. Деякі дослідники вважають, що дефіцит ТоМ впливає на мовну продуктивність, тоді як інші вказують на складність самих тестів ТоМ.
- Адаптація до когнітивних дефіцитів часто проявляється у використанні альтернативних стратегій комунікації, таких як спрощення синтаксису чи використання повторень.

Приклад:

Дитина з прагматичним порушенням може компенсувати проблеми з вибором слів через посилене використання жестів або описових фраз. Наприклад, труднощі з вербальною пам'яттю можуть призводити до плутанини тем чи складності у підтриманні зв'язності висловлювань.

4.2 Міжособистісна адаптація

Спілкування є соціальною взаємодією, і багато проблем компенсуються завдяки зусиллям обох сторін комунікації. Наприклад:

1. Спільне вирішення проблем:

У випадках лексичних труднощів, таких як пошук потрібного слова, інтерлокутори можуть допомагати через підказки чи запитання.

Приклад діалогу:

- Особа: "Це те, що роблять... для фотографій... мм..."
- Інтерлокутор: "Камера?"
- Особа: "Так, камера!"

2. Аномальні поведінки як компенсаторні механізми:

Деякі поведінкові особливості, такі як ехолалія чи використання незвичних жестів, є адаптивними механізмами. Наприклад, діти з аутизмом можуть використовувати повторення для підтвердження свого розуміння або як спосіб привернення уваги.

3. Роль жестів:

Жести, міміка та інші невербальні засоби комунікації допомагають компенсувати лексичні чи синтаксичні труднощі.

Приклад: Дитина, яка не може сказати "плавання", може показати жест плавання, щоб полегшити розуміння.

Ключові висновки

1. **Прагматичні порушення є неоднорідними.** Вони можуть варіюватися від проблем з розумінням іронії до надмірної багатослівності. Важливо уточнювати, які саме аспекти порушені.
2. **Багатофакторність причин.** Подібні прагматичні порушення можуть мати різні першопричини (наприклад, дефіцит уваги чи пам'яті).
3. **Компенсаторна адаптація.** Люди адаптуються як внутрішньоособистісно, так і міжособистісно, щоб долати комунікативні труднощі.
4. **Прагматичні порушення є динамічними.** Вони формуються у взаємодії когнітивних, лінгвістичних і сенсорно-моторних процесів у конкретному соціальному контексті.